

**ОПТИМІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН****OPTIMIZATION OF STUDENT'S INDIVIDUAL TRAINING
IN THE PROCESS OF STUDY HISTORICALLY-LEGAL DISCIPLINES****Грубінко А.В.,
к.і.н., доцент,***Тернопільський національний економічний університет*

У статті розглянуто шляхи оптимізації індивідуальної роботи студентів на прикладі запропонованої автором моделі Комплексного практичного індивідуального завдання з навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн». На основі власного досвіду викладача проаналізовано доцільність та рівень ефективності цього виду індивідуальних завдань, конкретні проблеми його впровадження у навчальний процес.

Ключові слова: індивідуальна робота студентів, індивідуальні завдання, комплексне практичне індивідуальне завдання, навчальна дисципліна, історія держави і права зарубіжних країн.

В статье рассмотрены пути усовершенствования индивидуальной работы студентов на примере представленной автором модели Комплексного практического индивидуального задания по дисциплине «История государства и права зарубежных стран». На основе собственного опыта преподавателя проанализированы необходимость и уровень эффективности этого вида индивидуальных заданий, конкретные проблемы его реализации в учебном процессе.

Ключевые слова: индивидуальная работа студентов, индивидуальные задания, комплексное практическое индивидуальное задание, учебная дисциплина, история государства и права зарубежных стран.

In the article the ways of perfection of individual student's training on the example of model Complex practical individual task from discipline «History of State and Law of Foreign Countries» offered by an author are considered. On the basis of own teacher's experience expediency and level of efficiency this type of individual tasks, concrete problems it introduction in an educational process are analysed.

Noted that creative (heuristic) close to the scientific understanding and synthesis of the work is possible only as a result of the organization of self-study with mandatory presence goal setting and achievements through effective technological schemes of self-education. In addition, such work must be more individual according to the level of student's creative capabilities, his academic achievements, interests, educational activity, etc. It able to implement the Complex of practical individual task (CPIT). Practical implementation of this form of individual work of students is carried out in the Ternopil National Economic University since 2011. The purpose of performing CPIS on the «History of State and Law of Foreign Countries» is mastering by the students the skills of research main problems and sources of development statehood and the rights of countries which are studied.

The structure CPS included three tasks. The topics are arranged in chronological order. Task 1 – an independent analysis and evaluation by the student some situation or issue of concern. Task 2 – an independent analysis by the student the text of the normative act or its particular parts (individual articles or sections) and on its basis drawing up of situational tasks (incident). Task 3 – search by the student of literature to a particular topic.

Key words: student's individual training, individual tasks, complex practical individual task, study course, history of state and law of foreign countries.

Якісна освіта як складова суспільно-економічної діяльності лежить в основі розвитку будь-якої країни, а в період інформаційного суспільства стала базовою умовою конкурентоспроможності держав, їх національної безпеки, впливу на глобальні економічні і соціально-політичні процеси. Якість вищої освіти покладена в основу побудови загальноєвропейського освітнього простору, системи освіти належних до нього країн. В сучасній вищій освіті, зокрема при підготовці правників, відбувається глибинна еволюція, суть якої полягає у зміні парадигми формування змісту освіти – перехід від знаннево-орієнтованого підходу до діяльнісного особистісно-орієнтованого [1; 2]. Сучасний стан інформаційного забезпечення суть лекції звів до консультативно-оглядового означення проблеми й аналізу можливих напрямків її вирішення. Вирішення ж проблеми – за студентом.

Методологія процесу навчання та оцінювання знань студента згідно Кредитно-модульної системи організації навчального процесу полягає у його переорієнтації із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму та на організацію самоосвіти студента. Усі світові і пропоновані останнім часом національні стандарти в основу навчання ставлять самостійну, творчу роботу особи, яка навчається. На цьому принципі базуються і новітні, включно інформаційні технології навчання. У структурі навчального навантаження студента за системою ECTS самостійна та індивідуальна

робота розглядаються як одні з основних компонентів навчальної діяльності студента, що повинні займати значну частину його навчального навантаження. Як показують різного роду моніторинги, часто причиною неуспішності студента в сучасних умовах соціально-економічного, політичного, психологічного і побутового перевантаження є його невміння організувати свою навчальну діяльність поруч із соціальною та побутовою зайнятістю. Тому завданням нинішнього дня для педагога є допомога студентові в організації навчальної та інших видів діяльності, чітке розмежування тих видів навчальних робіт, які виконуються в аудиторії та у позааудиторний час.

У навчальних планах спеціальностей все чіткіше реалізується тенденція до скорочення аудиторних годин та збільшення кількості годин, що відводяться на самостійну роботу студента. Згідно з чинним законодавством України на самостійну роботу рекомендується відводити близько 60% навчального часу [3], оскільки ціна кредиту становить 30 год., а на аудиторну роботу студента відводиться до 24 год./тиждень. Традиційно склалося, що студент в цей час самостійно опрацьовує конспекти лекцій, літературу до тем, що виносяться на практичні і семінарські заняття, самостійно складає конспекти з тем, які виносяться на самостійне вивчення, виконує реферати тощо. Останнім часом форми такої роботи урізноманітнилися пошуком інформації в системі Інтернет, виконанням найпростіших завдань на комп'ютерній техніці. Однак, в усіх

випадках ми маємо справу з виключно інформаційно-пошуковими формами роботи, суть яких зводиться до суто технічної діяльності, а факт існування звіту визнається як фактор успішного засвоєння опрацьованого матеріалу. Такі завдання не вимагають навіть глибокої систематизації, не говорячи про творче осмислення, конструювання чи моделювання. Дані форми роботи практично не оцінюються, бо передбачається врахування їх результатів в оцінці знань, здобутих студентом під час їх виконання. Однак відомо, що ефективність такого роду самостійної роботи є надто низькою і ретельно виконує її лише частина, як правило, встигаючих студентів.

Творча (евристична), наближена до наукового осмислення і узагальнення робота можлива лише як результат організації самостійного навчання з обов'язковою присутністю в ній цілепокладання та його досягнення за допомогою ефективних технологічних схем самоосвіти [4, с. 91]. Крім того, така робота повинна бути індивідуалізованою з урахуванням рівня творчих можливостей студента, його навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності тощо.

Фундаментальне значення у підготовці сучасного фахівця-правника має система знань історико-правового спрямування, складові якої забезпечують наукове підґрунтя, методологічну базу та фаховий інструментарій для вивчення галузевих і міжгалузевих напрямів юриспруденції. Як нами зазначалося раніше, мета історико-правової освіти – пізнання закономірностей еволюції держави і права країн світу, досвіду практичного застосування державно-правових інструментів та юридичних технологій, сформованих у минулому та історично обумовлених об'єктивними суспільними процесами, їх використання в сучасних державно-правових системах [2, с. 124]. Саме суспільно-історична практика породжує об'єкт пізнання, висуває його на перший план для подальшого теоретичного осмислення, зокрема, проблеми джерел права, діалектики правової діяльності та правових відносин як форми і результату цього різновиду соціальної діяльності. Ефективна реалізація цієї мети здійснюється виключно у межах мотиваційно-ціннісної моделі діяльності студента, яка спрямована на задоволення як його власних потреб, так і на досягнення суспільно значимого результату.

«Історія держави і права зарубіжних країн» є самостійною науковою і навчальною дисципліною історико-теоретичного циклу, обов'язковою у системі юридичних наук та юридичної освіти. В рамках дисципліни вивчається процес становлення і розвитку державно-правових систем різних країн світу протягом всіх основних історичних періодів: від найдавніших часів формування перших цивілізацій до початку XXI ст. Вона характеризується широкою інформативністю та є дієвим інструментом формування історичної і правової свідомості майбутніх юристів. Без систематичної самостійної роботи з навчальним матеріалом неможливо засвоїти його якісно. Особливого значення дослідження історико-правових проблем набуває в часи переосмислення традиційних, заідеологізованих підходів до вивчення державних інститутів минулих часів та до оцінки найвидатніших пам'яток світової правової спадщини.

Винятково важливу роль в засвоєнні студентом системи історико-правових знань відіграє його індивідуальна робота. Індивідуальна робота студента є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. Вона є не тільки основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних навчальних занять без прямої участі викладача, а й спонукає його до евристично-пошукових способів діяльності з опанування як загальнонопедагогічних знань, так і прикладних професійних компетенцій [2; 5].

У практиці викладання навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» застосовуємо такі форми індивідуальної роботи:

- консультація – проводиться з метою отримання студентом відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання, для пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування. У процесі консультації (особливо поточного консультування) використовується діагностичне тестування знань студентів (усне і письмове) для виявлення ступеня засвоєння окремих теоретичних положень, теорій, закономірностей, рівня сформованості практичних умінь і навичок, перевірки ефективності прийомів і методів навчання, що використовуються під час аудиторних занять;

- індивідуальні завдання – форма організації навчання, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. Виконуються студентами самостійно під керівництвом викладача.

Відповідною до інноваційних технологій навчання різновидом індивідуальних завдань є Комплексне практичне індивідуальне завдання (далі – КПІЗ) – вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, запроваджений у 2011 році у навчальний процес у Тернопільському національному економічному університеті, що використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу. Загальна мета КПІЗ – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення і практичне застосування знань студентів з дисципліни, розвиток навичок самостійної роботи. Метою виконання КПІЗ з «Історії держави і права зарубіжних країн» є оволодіння студентами навиками дослідження основних проблем та джерел розвитку державності і права країн світу, що вивчаються.

КПІЗ виконується самостійно кожним студентом у вигляді дослідження окремих практичних проблем розвитку державно-правових систем країн і регіонів світу на основі самостійного аналізу текстів відповідних пам'яток права, діючих нормативно-правових актів, наукової літератури. КПІЗ охоплює всі теми дисципліни.

До структури КПІЗ входить три завдання, тематика яких побудована за хронологічним принципом (завдання 1 – держава і право Стародавнього часу і Середньовіччя; завдання 2 – держава і право Нового часу; завдання 3 – держава і право Новітнього часу).

Завдання 1 передбачає самостійний аналіз та оцінку студентом наведеного твердження, ситуації чи проблемного питання. Студент повинен викласти у письмовій формі (у формі твору) власні міркування із зазначеної проблеми. Наприклад: «Проаналізувавши Велику Хартію Хартію вольностей, виділіть зобов'язання короля, що стосуються окремих верств населення (по кожній верстві окремо) та всього населення Англії в цілому. Чи можна вважати цей документ своєрідною англійською конституцією? Відповідь обґрунтуйте»; «Як змінилося тлумачення поняття злочину від середньовіччя до сучасності? Відповідь підтвердьте цитатами з правових документів» тощо [5, с. 97].

Завдання 2 передбачає самостійний аналіз студентом тексту нормативного акта або його конкретної частини (окремих статей чи розділів). На основі проведеного аналізу студент повинен вибрати з тексту акта конкретний випадок реалізації правовідносин та придумати на його основі ситуаційну задачу (казус). В кінці студент повинен подати спосіб юридичного вирішення ситуації з посиланням на конкретну статтю нормативного акта. Наприклад, якщо у завданні варіанту зазначено «Цивільний кодекс 1804 р. (порядок спадкування)», студент повинен відшукати відповідну групу статей цієї пам'ятки права, обрати для себе передбачений в них приклад правовідносин та

описати їх як імовірну життєву ситуацію. Приклад: «По смерті торговця Жана залишилася дружина. Подружжя не мало дітей. Хто має право першості спадкування майна, залишеного покійним Жаном?» [6, с. 447]. Студенту пропонується подати відповідь на задачу за наступним зразком: «Згідно ст. 723 Цивільного кодексу 1804 р. за відсутності законних спадкоємців (спільних дітей подружжя), а також законно визнаних позашлюбних дітей (ст. 753), право першості на спадкування майна покійного Жана має його вдова».

Завдання 3 передбачає пошук студентом спеціальної літератури до визначеної теми. Кожна тема має комплексний характер і розкриває окремі питання тематики дисципліни. Наприклад: «Революція в Росії 1905–1907 рр.: етапи, законодавство, наслідки»; «Розвиток німецької державності у післявоєнний період. Об'єднання Німеччини»; «Режими «народної демократії» в країнах Центрально-Східної Європи» [5, с. 102, 104-105]. Пошук джерел можна здійснювати у бібліотеках та читальних залах, книгарнях, у мережі Інтернет. Обсяг підібраних джерел по кожній темі – не менше 20 позицій. До переліку повинна входити лише література, видана від 2005 року до сьогодення. Можна підбирати літературу українською, а також російською та англійською мовами (за умови володіння ними студентом). До переліку джерел рекомендовано включити: наукові монографії з проблеми; наукову періодику (статті в наукових журналах і збірниках); публікації документів з проблеми; коментарі до законодавчих актів; публікації у періодичній пресі; мемуарну та науково-публіцистичну літературу. Залучення до списку літератури посібників і підручників з «Історії держави і права зарубіжних країн», інших теоретико-правових та галузевих навчальних дисциплін є недопустимим.

Технологія виконання КППЗ:

– студент обирає один варіант завдання до кожного залікового модуля із запропонованого списку відповідно до свого порядкового номера у списку студентів групи. Самовільна зміна номера варіанту і виду завдання чи їх невірне зазначення у робочому зошиті має наслідком незарахування відповідного залікового модуля;

– студент виконує КППЗ протягом семестру;

– студент зобов'язаний надавати викладачеві звіти про виконання завдань КППЗ згідно визначеного графіку (до кожного змістового модуля), вчасно здати остаточно оформлений робочий зошит КППЗ з усіма виконаними завданнями і захистом результатів їх виконання у попередньо визначені терміни;

– до структури робочого зошита, який студент здає викладачеві для оцінювання, входять титульна сторінка і виконані завдання.

Оцінювання КППЗ. Підсумкова оцінка за виконання КППЗ виставляється викладачем за підсумками оцінювання виконання окремих завдань відповідно до графіку здачі залікових модулів з дисципліни. Напередодні здачі кожного із залікових модулів студент зобов'язаний представити викладачу результати виконання відповідного завдання КППЗ для проміжного оцінювання. Підсумкова оцінка за виконання КППЗ виставляється викладачем з урахуванням рівня успішності виконання студентом окремих завдань КППЗ. Позитивна оцінка за виконання КППЗ (від 60 до 100 балів) може бути виставлена лише у випадку, якщо його результати відображають самостійне виконання студентом відповідних завдань та за умови належного оформлення робочого зошита. За умови невиконання зазначених правил завдання повертається студенту для обов'язкового доопрацювання.

Успішне виконання КППЗ реалізується за умови забезпечення самостійної роботи студента відповідними засобами його діяльності:

– навчальним посібником [6], що побудований за регіонально-цивілізаційним (розгляд основних тенденцій

розвитку держави і права країн за регіональною і цивілізаційною належністю), історико-хронологічним (виклад матеріалу у хронологічній послідовності), проблемно-правовим та порівняльно-правовим підходами; наведено найбільш яскраві приклади (типи) державно-правових систем ключових регіонів світу, що історично визначали і нині визначають основні тенденції розвитку держави і права або мали безпосередній вплив на формування державності і права України у різні періоди її історії (Росія, країни Центрально-Східної Європи). Структура матеріалу посібника передбачає його поділ на теми, що складаються з таких частин: 1) теоретичні питання (виклад змісту основних питань, що виносяться на обговорення із використанням схем і таблиць для кращого засвоєння матеріалу); 2) словник термінів і понять (додаткова інформація для кращого засвоєння студентами матеріалу), розміщених впродовж тексту і виділених курсивним шрифтом; 3) практичні завдання: питання для самоконтролю (мають на меті перевірити глибину засвоєння та узгальнити опрацьований матеріал, містять проблемні завдання); «доповніть речення»; творчі завдання (заповнення і складання логічних схем і таблиць); «розв'яжіть задачу» (вирішення правових казусів-фабул на основі опрацювання тексту пам'ятки права, розміщеної наприкінці теми); «дайте відповідь на тестові завдання»; 4) література до кожної теми (спрямована на додаткове опрацювання теоретичних питань, включає монографії, підручники і посібники, матеріали наукової періодики, довідкову літературу і хрестоматії); 5) першоджерела (витяги з текстів пам'яток права і чинних нормативних актів). Таке структурування і наповнення тем посібника, різноманітні дидактичні завдання репродуктивного та конструктивно-творчого характеру дають змогу ефективно засвоїти великий за обсягом і насичений матеріал, отримувати системні знання і навички їх практичного застосування;

– методичними рекомендаціями [5], що містять: робочу програму дисципліни; розгорнутий виклад основних питань лекційного курсу; питання для обговорення, методичні завдання та літературу для підготовки до семінарських занять; тестові завдання; методичні вказівки і тематику самостійної роботи студентів (СРС); тематику та методичні поради для виконання КППЗ; методичні поради для виконання комплексної контрольної роботи (ККР); питання для підготовки до екзамену; термінологічний словник;

– комплексом тестових завдань і задач для самоконтролю;

– інтерактивним навчально-методичним комплексом, який містить мультимедійні презентації до кожної теми, підбірку класичної та найновішої навчальної і наукової літератури, рекомендовані Інтернет-джерела, комплекс матеріалів для дистанційної форми навчання.

У підсумку зазначимо, що КППЗ є ефективним навчальним діяльнісним модулем, який виконується самостійно і оцінюється як частка навчального курсу з урахуванням загальної оцінки за курс. Це надає вагомості даній роботі і робить її зміст вартісним. Він визначає зміст, технологію самостійної роботи студента, структурує її, виключає списування, дублювання видів робіт та сприяє індивідуальній відповідальності студента за виконану роботу. КППЗ містить елементи пошукової, часто науково-дослідної діяльності і є чинником залучення студента до науково-дослідницької роботи, яка може бути покладена в основу виконання курсової, дипломної, магістерської роботи тощо.

Однак, кількісна практика використання КППЗ засвідчила існування ряду проблем:

1) стандартизація форм і технологій виконання КППЗ з різних навчальних дисциплін;

2) недостатнє інформаційне насичення і забезпечення, особливо новітньою науковою та методичною інформацією;

3) недостатньо чітко визначено вагу КПІЗ у підсумковій оцінці за курс;

4) несистематичність роботи студента над виконанням завдань КПІЗ протягом семестру, звичка до здачі стандартного реферату наприкінці семестру замість спроби створення самостійного аналітичного продукту;

5) час на перевірку завдань КПІЗ не передбачено в академічному навантаженні викладача.

Зростання навчально-методичної ваги самостійної роботи студента вимагає активізації роботи з подальшого пошуку ефективних форм організації індивідуального навчання студента та його оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес / Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. ; [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Видавництво «Навчальна книга – Богдан», 2004. – 382 с.
2. Грубінко А. Формування історико-правових компетенцій у майбутнього правника / А. Грубінко // Юридичний журнал. – 2009. – № 11. – С. 123–127.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.
4. Грубінко В. В. Стратегії модернізації організації та змісту вищої освіти в контексті реалізації Болонських принципів / В. В. Грубінко, А. В. Грубінко // Вища освіта України – Додаток 3. – К. : Гнозис, 2008. – С. 91–101.
5. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн : Навчально-методичний посібник. Словник-довідник / А. В. Грубінко. – Тернопіль : Видавництво ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2015. – 124 с.
6. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн : Навчальний посібник / А. В. Грубінко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 656 с.

УДК 340.13

ДО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ ПОНЯТТЯ ЗАКОНУ В КОНТЕКСТІ ПРАВА TERMINOLOGY ASPECT OF CONCEPT OF LAW IN THE CONTEXT OF RIGHT

Риндюк В.І.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті на основі дослідження визначень терміна «закон», що наявні в тлумачних та енциклопедичних словниках, автор робить висновок, що слово «закон» використовується в наступних трьох основних значеннях: природний закон, соціальний закон та юридичний закон. Термінологічний аналіз визначень поняття закону з позиції традиційної формальної логіки дає можливість зробити висновок, що названі три значення терміна «закон» (природний закон, соціальний закон та юридичний закон) є взаємозалежними феноменами та знаходяться у родово-видовому відношенні. Однак для формування поняття закону в контексті права (юридичного закону) необхідно перейти до діалектичної логіки та розглянути поняття закону як таке, що містить у собі елемент загальності, елемент особливості та елемент одиничності.

Ключові слова: закон, природний закон, соціальний закон, юридичний закон, формальна логіка, діалектична логіка.

В статье на основе исследования определений термина «закон» в толковых и энциклопедических словарях автор делает вывод, что слово «закон» используется в следующих трех основных значениях: природный закон, социальный закон и юридический закон. Терминологический анализ определений понятия закона с позиции традиционной формальной логики дает возможность сделать вывод, что названные три значения термина «закон» (природный закон, социальный закон и юридический закон) – взаимосвязанные феномены и находятся в родово-видовом отношении. Однако для формирования понятия закона в контексте права (юридического закона) необходимо перейти к диалектической логике и рассмотреть понятие закона как содержащее в себе элемент всеобщности, элемент особенности и элемент единичности.

Ключевые слова: закон, природный закон, социальный закон, юридический закон, формальная логика, диалектическая логика.

The article is devoted research the definitions of term «a law», that contained in explanatory and encyclopedic dictionaries. On the basis of analysis of these definitions of term «a law» the author of the article draws conclusion, that they all boil down to three basic meanings. At first, «a law» in the meaning of natural laws, as permanent and necessary communications between objects, phenomenon or processes. Secondly, «a law» in the meaning of social laws as rules, norms, positions, orders, requirements, principles, dogmas and others like that, that regulate the conduct of people. Thirdly, «a law» in the meaning of legal laws as compulsory rule, normative act which it has the greatest legal force, it is set higher public authority.

From position of traditional formal logic three meanings of term «a law» (natural law, social law and legal law) are interdependent the phenomena and correlated as genus and kind. However, one terminology analysis of definitions of term «a law» from position of traditional formal logic not enough. We did not get a single clear meaning generic concept about the concept of «a legal law», nor of specific features that distinguish it as a separate legal phenomenon.

This is due to the limitations of cognitive abilities, which has formal logic, and leads to the need to move to another – dialectic – logic. From point of dialectical logic any concept contains the moment of generality, moment of specialty and moment of individuality. So, for finding out concept of legal law is necessary to definition concept of law as general, special and individual. Essence of legal law must be examined in the context of that generality to which he belongs and with which he is correlated through one of its special spheres.

Key words: law, natural law, social law, legal law, formal logic, dialectical logic.

В сучасних концепціях праворозуміння нерідко розрізняються поняття права та закону, правовий та неправовий закон. При цьому, якщо поняття права залишається гостро дискусійним, то щодо поняття закону утвердилася думка

про його більш-менш однозначне розуміння. Стосовно різних типів праворозуміння в юридичній літературі звертається увага на те загальне, що властиве їм, а саме – дуалізм у розумінні феномена «право», намагання різних авторів